

UŽTVENKTA TĖKMĖ

MITINIO ĮVAIZDŽIO DVASINĖ PRASMĖ

Dainius RAZAUSKAS

Per pastaruosius kelis ar net keliolika metų autoriaus buvo paskelbta ištisa eilė straipsnių, tiesiogiai ar netiesiogiai kalbančių apie pasaulio sutvėrimą ir paties šio žodžio pagrįstumą šiuo atžvilgiu: sutverti reiškia ne tik ‘pastatyti tvorą, apsupti tvora’ ar pan., bet ir ‘sutirštinti, sustandinti, sukietinti, sutvirtinti’, ir ‘pagauti, suimti, sugniaužti ranka’, ir visos šios reikšmių atšakos su atitinkamais mitiniais vaizdiniais sudaro tradicinį pasaulio sutvėrimo vaizdyną.

Tačiau tiek pats pasaulio sutvėrimas, tiek mažesnio masto veiksmai bei vyksmai, nusakomi įvairiomis veiksmažodžio su(si)tverti reikšmėmis, turi ir neigiamą pusę – mena sąstingį, sustabarėjimą, užkietėjimą, su(si)kaustymą, gyvybinės tėkmės stabdymą bei tvenkimą. Tokiu atveju tai, kas tapo pernelyg su-tverta, pasidaro būtina iš-tverti. Naglio Kardelio žodžiais tariant, pasaulį „žmogus gali iš-tverti dvejopai: pasitelkęs kalambūrą, pasakyčiau, kad žmogus pasaulį arba iš-tveria, t. y. iškenčia, pakelia, tiesiog išbūva kantriai atlaikydamas jo svorį, arba iš-tveria, t. y. išardo, suskaldo, papildamas į šipulius tai, ką Dievas buvo su-tvėręs“¹, o veikiau ką pats buvo su-tvėręs Dievo vardu. Taigi žmogus arba pasilieka apibrėžtame tvaria-me pasaulyje, kartu įkalinęs jame savo sielą, arba nebeapsikentęs pagaliau paleidžia gniaužtus ir nubunda į nestveriantį sąmoningumą, nebestingstančių gyvą sąmonę, grįžta į pirmąją nesutvertąją būtį. Tokia mąstymo ir vilties kryptis pasaulio atžvilgiu yra eschatologiška, t. y. nutaikyta į pasaulio pabaigą, o asmens atžvilgiu – soteriologiška, t. y. nutaikyta į išsilaisvinimą, į laisvę, kuri šia prasme yra tiesioginė sutvėrimo priešybė. Pats sutvėrimas ir sutvertumas įvairiais atžvilgiais tokiu atveju suprantamas neigiamai – kaip laisvės priešprieša ir išsilaisvinimo kliūtis.

Keli straipsniai apie tokią neigiamą sutvėrimo sampratą ir ištvėrimo kontekstus bei vaizdinius autoriaus jau paskelbti². Šis juos tęsia.

Asmenvardžiai rašomi lietuviškai, nelietuviška jų rašyba atskiru sąrašu pateikta straipsnio gale.

Reikšminiai žodžiai: tėkmė, tėkmės stabdymas, tvenkimas, velnias, lietuvių mitologija, dvasinis mitologijos turinys.

Velnio pamestas Guldynų akmuo Neryje (ant Kauno ir Jonavos r. ribos). 2021 m. Vykinto Vaitkevičiaus nuotrauka

1 Kardelis 1998: 40; išskyrimai N. K.

2 Razauskas 2006, 2009 (p. 85–86), 2014, 2022a–g.

■ Pirmiausia reikia turėti omenyje, kad mitologijoje visuotinai tekantis vanduo yra „gyvas“, o stovintis – „negyvas“, ir kad šis, ypač užsistovėjęs vanduo, kaip balos, pelkės bei raisto, priklauso velniui. Duomenų apie tai iš skirtingų tradicijų kuo įvairiausio žanro tekstų yra tiek daug, kad sudėti daiktan jie veikiausiai sudarytų storą knygą. Todėl čia jų neverta nė pradėti vardyti, juolab kad specialistams jie daugiau mažiau žinomi, o ir mano jau yra trumpai aptarti³. Mums dabar svarbu, jog velnias, kadangi mėgsta, o kitąsyk net įkūnija stovintį drumstą vandenį, mielai pats prisideda prie tokio vandens telkinių atsiradimo – tvenkia tekantį vandenį (upes) ir taip verčia jį stovinčiu.

Dažniausiai velnias tvenkia (dideliu) akmeniu ar akmenimis. XIX a. viduryje užrašytas padavimas apie Velnio akmenį ant Nemuno kranto ties Kaunu prasideda:

*Jau labai labai seniai vienas velnias keliavo į Kauno miestą, į svotbą. Jis ėmė labai didelį maišą, pilną akmenų, ir norėjo su tais ties Kaunu Nemuną užplinti.*⁴

1932 m. Darsūniškyje (Kaišiadorių r.) užrašytas padavimas apie Velnio Tiltą, buvusį ties Rumšiškėmis. Kerdžiaus dukrai pasipiršo jaunikis iš anapus Nemuno su viena skyle nosyje (būdingas velnio požymis):

*Tai mergaitė pareikalavo per vieną naktį pastatyti per Nemuną akmeninį tiltą. Jaunikis sutiko. Temstant jaunikis griebėsi darbo ir dirbo iki pusnaktų. Kerdžius pasislėpęs matė, kad jaunikis velnio pavidale didelius akmenis nešė ir į Nemuną metė. Tokiu tiltu gali visą Nemuną užtvenkinti ir daug žalos žmonėms padaryti. Kerdžius įlipo į kubilą ir sugiedojo gaidžio balsu. Jaunikiui akmuo iškrito, ir jis, nepabaigęs tilto statyti, pranyko. Taip ir liko nebaigtas akmenų tiltas ties Rumšiškių miesteliu. Jis ir dabar Velnio Tiltu vadinamas.*⁵

Makštavos k. (Jonavos r.) 1978 m. užrašytas atitinkamas padavimas apie Nerį:

*Turžėnuose, prie Turžėnų ant Neries upės, velnias darė tiltą iš akmenų, klodamas iš apačios į viršų. Jau padarė tokį... Užtenka šito kelio jau, tilto. Ir nešė užtvenkinti patį vidurį vandens didžiausią akmenį. Ir gaidys užgiedojo.*⁶

3 Razauskas 2014; 2023.

4 LTs IV: 598, Nr. 633; LM III: (278–)279.

5 LTs IV: 598–599, Nr. 634; VIEMD: 50, Nr. 43.

6 KrbŽA: 33, Nr. 51; plg. Laurinkienė 1996: 150.

Iš to, kaip tokie „tiltai“ statomi (nuo apačios ligi viršaus), ir jų tikslo (užtvenkinti vandenį) aišku, jog kalbama apie akmenimis tiesiog užverstą upę – iš akmenų suverstą užtvanką.

Panašų padavimą (ar padavimus) apie Puntuką prie Šventosios užsimena Antanas Baranauskas „Anykščių šilėlyje“ (eil. 239–243):

*Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios,
Ir sudaužyt norėjęs Anykščių bažnyčios
Arba užtvērst upės; bet kaip tik išvydęs
Ąžuolyną pašvęstą ir gaidys pragydęs,
Tuoj iš nagų paleidęs...⁷*

Akmuo yra ne tik lengvai prieinamas ir itin tinkamas tam reikalui daiktas, bet ir pats įkūnija sąstingį, tvirtumą ir yra tiesioginė priešingybė vandens takumui (kaip priežodyje *Akmuo stabutis, vanduo neramutis*)⁸. Dabar mums svarbiausia pats tekančio vandens tvenkimas ir jo simbolinė dvasinė prasmė.

Padavimų apie upes tvenkiantį velnią – ir akmeniu, ir tiesiog – gausu Latvijoje. Antai *Velns gribējis aizdambēt upi pie Nītaures bruņinieku pils* „Velnias norėjo užtvenkinti upę prie Nytaurės kryžiuočių pilies“⁹. Arba *Velns gribēja aizbērt Daugavu* „Velnias norėjo užversti Dauguvą“; kitur *gājis Velns un nesis lielu maisu smilšu, jo gribējis aizbērt Daugavu* „ėjęs Velnias ir nešęs didelį maišą smėlio, nes norėjęs užversti Dauguvą“; arba tiesiog *Velns gribējis aizdambēt Daugavu* „Velnias norėjo užtvenkinti Dauguvą“; taip pat *Reiz Velns nodomājis aizbērt Gauju* „Kartą Velnias sumanė užversti Gaują“; ir dar, labai aiškiai pabrėžiant pačią tvenkimo dingstį: *Reiz Velns gribējis aizbērt Odzes upīti, kas iztek no Odzes ezera, lai nenotecētu tas ezers, kurā Velns dzīvojis* „Kartą Velnias norėjo užversti Uodzės upelę, kuri išteka iš Uodzės ežero, kad nenutekėtų tasai ežeras, kuriame Velnias gyveno“¹⁰. Taigi – kad stovintis vanduo nevirstų tekančiu, ir velnias neprarastų savo buveinės.

7 Baranauskas 1970: 36; žr. Valentas 2012: 99. Paplitusiame padavime sakoma velnią norėjus užversti akmeniu Anykščių bažnyčią (jos duris), bet nekalbama apie upės tvenkimą (žr. Balys 2002: 408, Nr. 493; Buračas 1996: 234; Vaitkevičienė, Vaitkevičius 1996: 178–179; Laurinkienė 1996: 148; UKP: 10, Nr. 4). A. Baranauskui, matyt, buvo žinomas nebeiškildes padavimo variantas.

8 Razauskas 2022e: 27–28, 37–39; iš dalies ir 2006: 228–232, 235–238.

9 AnIT: 82.

10 AnIT: 102–103.

Dar keli pavyzdžiai iš latvių padavimų:

10 kilometru no Līgatnes stacijas Nītaurē atrodas kalns, kurš tiek saukts Vaļņa kalns. Par šo kalnu veci ļaudis zina daudz ko stāstīt. Vaļņa kalnam tek apkārt upe, kuru arī sauc par Vaļņupi. Ļaudis stāsta, ka Velns gribējis upi aizdambēt un pārplūdināt pļavas, kurās ļaudis pļavusi labu zāli. Velns dabūjis lielu maisu un nesis zemes no tuvējā meža.

Dešimt kilometrų nuo Lygatnės stoties Nytaurėje yra kalnas, vadinamas Val'nio kalnu. Apie šį kalną seni žmonės turi daug ką papasakoti. Aplink Valnio kalną teka upė, irgi vadinama Valniupe. Žmonės pasakoja, kad Velnias norėjo upę užtvengti ir užtvindyti pievas, kuriose žmonės pjovė gerą žolę. Velnias įsitaisė didelį maišą ir nešė žemes iš artimiausio miško.¹¹

Velna dambis atrodas Kalvenes pag., kur tek upe Tebra caur Boju un Drogas novadu, zem Jāņa mājām. Tur stāva grava, ka cilvēks nespēj taisni uziet. Vecas teikas stāsta, ka Velns gribējis aizbērt un aizdambēt Tebras upi. Kā vecos laikos, Velns līdz pusnaktij paspējis atnest divus klēpjus zemes, nesis un izbēris. Ja būtu paspējis trešo klēpi atnest un izbērt, tad būtu aizdambējis, bet gailis sāk trešo reizi dziedāt.

Velnio užtvanka yra Kalvenės valsčiuje, kur teka upė Tebra per Buojų bei Druogos sritis. Ten gili griova, žmogui tiesiog neprieinama. Seni padavimai pasakoja, kad Velnias norėjo užversti ir užtvengti Tebros upę. Kaip senais laikais, Velnias ligi pusiaunakčio paspėjo atnešti du skreitus žemės, atnešė ir išpylė. Jei būtų paspėjęs trečią skreitą atnešti ir išpilti, tai būtų užtvengęs, bet gaidys trečiašyk pragydo.¹²

Apie Dzilinio ežerą, vadintą Velnežeriu, latgalių pasakojama: *Vien' nakt uz pus to ezer atra-des dambis, būvēts no mal. Tas bis Vells, kas to taise, kas ta cits!* „Vieną naktį per pusę to ežero atsirado užtvanka, pastatyta nuo kranto. Tai Velnias ją padarė, kas gi kitas!“¹³

Ką tik minėtą latvių padavimą apie Valnio kalną (*Vaļņa kalns*) primena padavimas apie Velnio kalvą, vieną iš „Velnio kalvų“ Neries pakrantėje dabartinėje Gudijoje, XIX a. vidury rusiškai perpasakotas Adomo Kirkoro:

Velnias, dėl kažko labai supykęs ant upės Neries, norėjo ją užversti, dėl to nešė didelį maišą žemių, tik staiga pragydo gai-

*dys. Velnias metė maišą su žemėmis ir pabėgo, o toje vietoje atsirado kalva.*¹⁴

To paties A. Kirkoro buvusioje Vilniaus gubernijoje užrašyta gudų daina, kurioje minimas pasaulio medis jovaras, kaip ir atitinkamose lietuvių dainose, padalytas į tris aukštus, ar lygius, o prie jovaro šaknų, taigi apatiniame pasaulio lygmenyje, įkurdinti „juodi bebrai“:

*Явор дзерево щастливое,
У яворным комле чорные бабри,
У яворы у середзине райске пцолки,
У яворы у верху сивые сакалы.*¹⁵

Jovaras – laimingas medis,
Prie jovaro kamblio – juodi bebrai,
Jovaro viduryje – rojaus bitutės,
Jovaro viršuje – pilki sakalai.

Žinomas ir ukrainiečių variantas, kuriame *У корінька чорні бобри* „Prie šaknies juodi bebrai“, o sakalą viršūnėje laikant griaustinio dievo teriomorfiniu simboliu, bebras prie šaknų savo ruožtu simbolizuotų velnią¹⁶. Velnią, Veliną atitinkantis altajiečių tiurkų mirusiųjų pasaulio valdovas Erlikas gyvena „juodo purvo rūmuose“, kuriuose miega pasitiesęs „juodų bebrų“ kailius¹⁷. O kai kuriuose rytų slavų priešodžiuose bebrai tiesiog prilyginami velniams: *Все черти равны, все те ж бобры* „Visi velniai lygūs, visi – tie patys bebrai“; *Соболи, бобры, все черти равны* „Sabalai, bebrai – visi velniai lygūs“¹⁸.

Apie bebrą čia užsiminėme todėl, kad esminė, skiriamoji šio gyvūno savybė yra upių tvenkimas, užtvankų statymas. Galima net būtų tarti, kad bebras – tai tiesiog teriomorfinis tvenkėjo įvaizdis, pats įsikūnijęs tvenkimas. O bebro mitinės sąsajos su velniu tik papildomai patvirtina šią velnio savybę.

Tvenkia upes ir velniams artimi milžinai. Štai Viliaus Kalvaičio užrašyto padavimo apie Dreverno kalną (Klaipėdos r.) pradžia: *Senovėje nekursai milžins plačiąją ir gilią upę Draverną užpilt besirengdams ir jau kone pilną žurštą smilčų prisižėręs...*¹⁹ Ir t. t.

14 Киркор 1858: 181; ЛП: 349 (žr. 511); Nr. 571.

15 Киркор 1858: 202, Nr. 2.

16 Топоров 1998b: 433 (čia ir dar kitas gudų variantas), 434, 464; žr. Иванов, Топоров 1970a: 384, 385; Топоров 1998a: 120; Сумцов 1996: 142; Laurinkienė 1990: 57.

17 Габышева 2003: 56.

18 ДальПРП: 709, 710.

19 BsLP II: 386, Nr. XIII.2; LM III: 272.

11 AnIT: 104.

12 AnIT: 196.

13 AnIT: 290.

Kitados upes tvenkė ir raganos ar laumės, bent jau sprendžiant iš Gervėčių apylinkių padavimo apie Pelegrindėlės upelį. Bronislavos Kerbelytės duomenimis: „Visuose padavimo apie Pelegrindėlę variantuose siužeto schema beveik nekinta: dėl tam tikrų priežasčių vienas veikėjas u ž t v e n k i a didelę upę, atsiranda mažas per šaltiniuotą pievą tekantis upelis. Visuose variantuose minimas tas pats pagrindinis veikėjas – raganą“; pavyzdžiui, ji *kuodelį verpė. Tai tuo kuodeliu užkimšė tą upį, ir tas vanduo nustojo tekėjęs, ir tik tokiu ravu tekėjo*; kitame variante ji *nubėgo upėn ir užspaudė kuodeliu. Upė persiskyrė, tai čia atsiliko pelkė*; B. Kerbelytė spėja raganos vietoje seniau galėjus būti laumę²⁰.

Pietų slavų makedonų dainose apie karalaitį Marką (*Марко Кралевиќи*) tekantį vandenį tvenkia, užtveria, stabdo mūsų laumę atitinkanti moteriška mitinė būtybė samovila, tikriniu vardu Vela (*Вела*); ji vandenį *собрала до девет кладенци, / собрала ги сè на едно место, / затвори ги со железни врати, / турила е сребрени катанци!* „sutelkė į devynis šulinius, / sutelkė gi jį į vieną vietą, / užvėrė geležiniais vartais, / užrakino sidabrinu rakteliu!“ (kituose variantuose minimos 12 ar 70 upių, šaltinių bei šulinių ir pan.), o Vladimiras Toporovas įtaria Velą čia atstojant senąjį slavų velnią Velesą²¹.

Beje, kai kuriuose lietuvių užkalbėjimuose nuo kraujosrūvos tėkmė irgi užveriamama vartais, kaip antai: *Dievo sūnus klėtį kirto, aukso gegnes statydamas. Aš uždėsiu varia vartus, kad ten lašai netekėtų. Amen* (Joniškis); panašiai latvių: *Dieva dēli klēti cirta, / Zelta spāres spārodam(i); / Es aizslēdzu vaŗa vārtus, / Ne lasīte netecēs. Amen* „Dievo sūnūs klētį kirto, / Aukso gegnes statydami; / Aš užvėriau vario vartus, / Nē lašelis netekēs. Amen“ (latviškas variantas, matyt, bus pirminis, o kadangi jame minimi senieji mitologiniai Dievo sūneliai, tai ir lietuvių užkalbėjime rasi pirma bus buvusi daugiskaita *Dievo sūnūs*); dar vienas panašus latvių: *Stārp kalniem straume tek, likumiņus mētādama. Aizveŗam vaŗa vārtus, lai straumīte neiztek!* „Tarp kalnų srovelė teka, kilpas mėtydama. Užverkim vario vartus, kad srovelė neištekėtų!“²² O vartai šiaip jau savaiame mena *tvorq, užtvarq*.

Panašūs užkalbėjimai ataidi ir kituose latvių dainų ketureiliuose:

*Šam bij vārdi, tam bij vārdi,
Man patiesu stipri vārdi:
Dūru mietu Daugavā,
Apturēju ūdentīnu.*

To žodžiai, ano žodžiai,
Mano išties stiprūs žodžiai:
Smeigiau miestą Dauguvon,
Suturėjau vandenį.

*Strauja tek Daugaviņa,
Ka nevar noturēt;
Stiepu zaļu dzīpariņu,
Noturēju Daugaviņu.*²³

Srauniai teka Dauguvėlė,
Kad negalī suturēti;
Ištempiau žalią vilnonę gijā,
Suturėjau Dauguvėlę.

Prie vandenį tvenkiančios lietuvių raganos ar laumės ir makedonų samovilos Velos savo ruožtu prisišlieja latvių Morė (*Māŗa*):

*Līku loku upe tek
No kalniņa lejiņā;
Aiztecēja mīļa Māŗa,
Saturēja straujupīti.*²⁴

Vingių vingiais upė teka
Nuo kalnelio įlomėn;
Nuskubėjo miela Morė,
Suturėjo sraunią upę.

Latvių *ap-turēt* ‘sulaikyti (sudurėti), sustabdyti’, *no-turēt* ‘nulaikyti (nuturėti), išlaikyti (išdurėti), sulaikyti (sudurėti)’, *sa-turēt* ‘(su)laikyti, (su)durėti’ ir lietuviškas atitikmuo *su-turėti* ‘priversti sustoti, sustabdyti, sulaikyti’ (ir pan.) mums savaiame primena *su-tvėrimą*.

Bet ir lietuvių veiksmazodis *tveñkti* turi reikšmę ‘statyti (u ž t v a r q, pylimą), t v e r t i’, o *tvėrti* turi reikšmes ‘daryti kliūtį, užstoti’ ir tiesiog ‘u ž t v e n k t i’, pavyzdžiui: *Netvėriau Imsrės, tai ir žuvies neturiu* (Jurbarkas); taip pat su priešdėliais *pėr-tvėrti* ‘tveriant u ž t v e n k t i’: *Upę pėrtvėrs užtvankā* (iš neįvardytų raštų); *už-tvėrti* ‘u ž t v e n k t i’: *Kur tokiq upę gali užtvėrt!* (Kėdainiai); *Užtveriamoji damba* (iš V. Anskaičio, M. Kilo žemės ūkio terminų

20 Gervėčiai 1989: 342–344; LM III: 274–276.

21 Toporov 1986: 56; Toporov 1998a: 84–85.

22 VtLU: 452–453, Nr. 1054.

23 SVit: 40, Nr. 195, 196; BDS: Nr. 34131/1; 34155.

24 LDdz: 104, Nr. XIV.7; BDS: Nr. 34132.

žodyno); čia ir *už-tvara(s)* reikšme ‘užtvanka’²⁵ bei kt. Kazys Binkis sonete apie ledo sukaustytą, sustabdytą upę pasitelkė metaforą su žvėrimi: *Į upės putojančią žiūriu krūtinę. / Lyg žvėris laukinis, užtvėrtas į gardą, / Ji blaškos...*²⁶ Bet pasirodo, kad upę galima užtvėrti ir be metaforos – tiesiog užtvenkiant. Panašiai rusų *плотина* ‘užtvanka’ yra priesagos *-ина* vedinys iš *плот* ‘užtvanka’, pinučių *tvora*²⁷.

Taigi užtvanka tekantį vandenį būtent *tveria*, *per-tveria*, *už-tveria*, *su-tveria*. Vadinasi, vandenį paleisti tekėti reiškia jį iš-tvėrti atitinkama šio žodžio reikšme.

Su priesaga *-dyti* sudarytas priešastinis veiksmažodis²⁸ *tvárdyti(s)* savo ruožtu turi perkeltinę psichinę reikšmę ‘ramdyti(s), valdyti(s), su(si)laikyti’, pavyzdžiui: *Jie savo geidulius tvardo; Jie patys save tvardė* (J. Jablonskis); taip pat *su(si)-tvárdyti* ‘su(si)tramdyti, su(si)valdyti: *Valia jausmą sutvardo* (J. Jablonskis); *Jis norėjo verkti, bet susitvardė* (iš neįvardytų raštų), taigi užtvėrė, užtvenkė savo „ašarų tėkmę“; o *už-tvárdyti* reikšmė ‘sustabdyti’²⁹ nurodo ribą, už kurios perdėtas su(si)tvardymas pradeda virsti sąstingiu.

Psichologės Marijos Luizos fon Franc žodžiais tariant: „Kai pagrindinė individo psichinės raidos tėkmė užblokuojama [užtvardoma, užtveriamą], galima pasitelkti palyginimą ir tarti, kad vanduo tuomet ima veržtis šalutiniais keliais, užpildo užutekius, o jeigu visiškai užtvenkiamas, pavirsta žmogaus psichikos pelkė, knibždančia gyvačių bei uodų, nes srovė nebegalitėkėti į savo tikrąjį tikslą.“³⁰ Kaip tik todėl: „Nuobodulys – tai užtvenktos gyvybės simptomas.“³¹

Tas pat visuomenės, kultūros mastu: „Tai būdinga mirštančios religijos ar politinės sistemos laikysena. Kai psichinės energijos tėkmė užblokuojama, prasideda begaliniai teologiniai bei filosofiniai ginčai, arba jei akademiniam gyvenime – paikos disertacijos visokiais nereikšmingais klausimais, o gyvybiški dalykai ignoruojami. Tai būdingas ženklas, jog tikras dvasinis gyvenimas išblėso, todėl iškyla visokios karčios drumzlės.“³²

Kaip tik dėl to, matyt, XX a. pirmosios pusės japonas budizmo meistras Daizecas Teitaras Suddzukis pabrėžia, jog dzeno siekiamas nušvitimas „satori nestabdo sąmonės srauto“³³.

Čia verta prisiminti, kad tarptautinis žodis *stagnacija* ‘sustingimas, sąstingis’, kilęs iš lotynų *stagnatio*, remiasi veiksmažodžiu *stagnō*, *-āre* ‘sustabdyti tėkmę, užtvenkti’, kuris savo ruožtu yra denominatyvas iš daiktavardžio *stagnum* ‘stovintis vanduo; ežeras, kūdra; bala, pelkė’ ar tiesiog ‘užtvenktas vanduo, tvenkinys’³⁴. Taigi tekančio vandens tvenkimas kaip tik ir yra tasai pamatinis įvaizdis, grindžiantis stagnacijos sampratą kuo įvairiausiose būties srityse.

Šią gyvos tėkmės ir sąstingio priešpriešą pasitelkia ir filosofija. Štai pasak Ritos Šerpytės, „silpnoji ontologija yra toji, kuri siekia pripažinti bei priimti tapsmą pačiu jo faktiškumu, nesuteikdama ar, veikiau, neprimesdama jam prasmės, kuri patį tapsmą peržengia, jį transcenduoja, o sykiu – ir neprimesdama jam tokių stipriųjų formų, kategorijų ar interpretacinių schemų, kurios neišvengiamai atvestų iki tpsmo t e k m ė s s u s t a b d y m o, savotiškai ją uždraustų“; savo ruožtu „pozityvus nihilizmas būtų tasai, kurio perspektyvoje būtis nebeprivalėtų turėti tų s t a b i l u m o, nekintamumo, apibrėžtumo savybių, kurias tradicinis metafizinis mąstymas, pradėdant graikais, baigiant mūsų laikais, jai priskyrė“³⁵.

Tik graikų visų urmu tuo kaltinti nederėtų. Juolab kad senovės graikai ir tai, kas apie juos sakoma pastaraisiais amžiais, – visai ne tas pats. Ir tai vėlgi savaip atspindi priešpriešą tarp laisvos tėkmės (gyvo sąmoningumo) ir mirtino sąstingio (protus kaustančių ideologinių nuostatų). O patys graikai šią esminę priešpriešą perdėm gerai suvokė ir atitinkamai interpretavo.

Antai Platonas žodį *αἰσχροὺν* ‘gėda’ ar ‘bjaurastis, bjaurumas’ Sokrato lūpomis aiškino esant sutrumpintą iš *ἀεισχροῦν*, kuris savo ruožtu esąs sutrauktas iš posakio *ἀει ἰσχροῦντι τὸν ῥοῦν* „tai, kas visuomet sulaiiko t e k m ė“³⁶. Manto Adomėno vertimu („Kratilas“ 416.b): „Na, dėl bjaurumo man atrodo visiškai aišku, ką jis reiškia, ir tai atitinka anksčiau [kalbėtus] dalykus. Mat man regis, kad visa kam vardus teikiantysis (Dievybė) plūsta tai, kas trukdo ir sulaiiko būtybes nuo

25 LKŽ XVII: 245, 257, 262, 267, 716–717.

26 Binkis 1999: 54.

27 ФсЭСРЯ III: 285 ir kt.

28 SkardžiusRR II: 623, žr. IV: 693.

29 LKŽ XVII: 217.

30 Franz 2001: 50; Franz 1995: 260.

31 Franz 1970: III.18.

32 Franz 2002: 29.

33 Suzuki 1972: 54.

34 Žr. LoLKŽ: 812 ir dar WHLEW II: 584–585; Pfeifer 2004: 1339–1440; Kluge 1999: 786; Klein 2003: 711 ir kt.

35 Šerpytė 2007: 60, 61.

36 Пизани 1956: 13.

tėkmės, tad ir dabar amžinai sulaikančiam tėkmei (*ἀει ἴσχυοντι τὸν ῥοῦν*) suteikė vardą *ἀεισχοροῦν*; nūnai sutraukę vadiname tai *αἰσχροόν* ('bjaurumas').³⁷ Aiškinimas, žinoma, neturi nieko bendra su šiuolaikine mokslinė etimologija, užtat perdėm ryškiai parodo, kas Platonui atrodė tinkama būti dvasinio bjaurumo, dvasinės bjaurasties – gėdos sąvokos branduoliu, pačia jos esme.

Lygiai taip pat („Kratilas“ 417.e) grindžiama kenksmingumo sąvoka: „Taigi kenksmingumą (*βλαβερόν*) juk galima vadinti kenkiančiu tėkmei (*βλάπτων τὸν ῥοῦν*), o kenkiantis (*βλάπτων*) vėlgi reiškia norintį sulaikyti (*βουλόμενον ἄπτειν*). Tuo tarpu sulaikyti (*ἄπτειν*) ir suvaržyti yra tas pat, o pastarasis visur kur smerkiamas. Tad norintis s u l a i k y t i t ě k m ė (*βουλόμενον ἄπτειν ῥοῦν*) teisingiausiai būtų [vadinamas] *βουλαπτεροῦν*, o pagražintas, man regis, vadinamas *βλαβερόν* ('kenksmingumas').³⁸

Tradicija šitaip dvasiškai interpretuoti sąstingio ir tėkmės priešpriešą ir ypač neigiamai vertinti tėkmės stabdymą, tvenkimą – senykštė, praamžė, archajiška. Ją galima išvelgti jau vadinamojoje „Egipto mirusiųjų knygoje“, kur mirusysis turėjo Teisingumo deivei atlikti savotišką atvirksčinę išpažintį – prisipažinti ne tai, ką blogo gyvas būdamas padarė, o tai, ko nedarė. Tarp aibės dorovinių nusikaltimų bei nuodėmių (iš viso jų apie keturiasdešimt), kurių mirusysis turėjo prisiekti būdamas gyvas nepadaręs, esama ir štai kokios: „Aš neužtvėriau kelio vandeniui“³⁹. Vertimai šiek tiek įvairuoja: „Aš ne(už)tvėriau (nestabdžiau, nesulaikiau) vandens, turinčio tekėti“ (*I have not obstructed water when it should run*)⁴⁰. Arba: „Aš nestadžiau užtvankos ant tekančio vandens“ (*I have not built a dam on flowing water*)⁴¹. Šiaip ar taip, esmė aiški – mirusysis teisingumo deivei turėjo prisiekti: „Aš netvenkiau tėkmės!“ Apibendrinta dvasine prasme: „Aš nestabdžiau gyvenimo!“

Senovės Egipto ir graikiškoji Platono tradicijos helėnizme susiliejo, ir štai hermetiniame „Himne Totui“, be visa ko kito, dievagojamasi: „Aš nekliudžiau tėvui, netrukdyčiau motinai, n e t v ě r i a u N i l o t ě k m ė s.“⁴² Pasak Plutarcho („Apie Isidę ir Osirį“ 35–36), Osirio garbintojams

ir paskui buvo draudžiama kaip nors stabdyti vandens versmės⁴³. Nes tai – nuodėmė, iš kurios randasi platoniškasis kenksmingumas, bjaurumas ir gėda.

Įdomu, jog labai panašiai Lietuvoje 1746 m. raganavimu įtartas Jonas Steižys, be kitų religinių bei dvasinių piktadarysčių, kuriomis buvo apkaltintas ir verčiamas prisipažinti,

Zeznaj, że on umie wodę ciekącą zatrzymać, tylko jeszcze nie wcale, a to takim to sposobem: stanowszy nad rzeką, mówiąc trzy razy te słowa: „Jak ta woda wre i ciecze, niech moja tak dusza w piekle wre, a ty, wodo, stój!“

Prisipažino, kad mokąs sulaikyti tekantį vandenį, tik dar ne visai, ir štai kokiu būdu: atsistojęs prie upės tris kartus išstardamas žodžius: „Kaip tas vanduo verda ir teka, tegul taip mano siela pragare verda, o tu, vandenie, sustok!“⁴⁴

Taigi ir čia, visai kaip senovės Egipte bei senovės Graikijoje, vandens stabdymas laikomas didele nuodėme, pasibjaurėjimo vertu dalyku ir tiesiogiai siejamas su sielos pasmerkimu bei kančiomis pragare.

Beje, atidžiau įsižiūrėję galėtume įtarti, jog kaltinamasis, savo sielos būklę prilygindamas v e r d a n č i a m vandeniui, rasi kaip tik bandė apgauti kaltintojus ir vogčia išsisukti jei ne nuo priešmirtinių kančių, tai bent po mirties nuo pragaro (nes verdantis vanduo yra smarkiai tekantis, taigi itin gyvas). O jeigu taip, tai ir patį draudimą stabdyti vandenį, nors paverstą kaltinimu iš tuometės valdžios, galima priskirti senajai lietuvių dvasinei tradicijai.

Šiame prisipažinime taip pat labai aiškiai ištartas ryšys tarp vandens ir sielos būklės, taigi – perkeltinė, simbolinė, išplėstinė tekančio vandens ir jo stabdymo prasmė. Užtat ir lietuvių tautosakos laumė ne tik tvenkia vandenį, bet ir stabdo žmogų, kaip štai Heinricho Fuchso vokiškai perpasakotoje sakmėje iš Kuršių nerijos (kurios pabaigoje laumė, beje, pavadinta „piktąja dvasia“):

Dažnai nutikdavo taip, kad nerijos keliuose vežimą puldavo laumės. Staiga s u s t o j a vežimai. Paraginęs arklius, matai, kaip plėškės įsitempia, bet vežimas nė krust. Vyrai vieną po kitos iškrauna dėžes su žuvimi. Arkliai dreba įsitempę, bet nė vienas ratas nepasisuka. Galiausiai vežime lieka tik maišas akselio. Žvejys

37 Platonas 1996: 151.

38 Platonas 1996: 157.

39 EMK: 216.

40 Vertė E. A. Wallis Budge (Eliade 1977: 240, Nr. 110.33).

41 Vertė Raymond O. Faulkner (EBD: 31); dar plg. Матъе 1996: 206 ir kt.

42 ГТ: 231.

43 AM: 170.

44 BRMŠ IV: 107, plg. 109.

trenkia per tą maišą lazda. Dar vienas trūktelėjimas, ir arkliai pajudina vežimą. Piktoji dvasia išvaryta.⁴⁵

Juo labiau žmogų stabdo velnias, kaip antai 1946 m. Padubysy (Šiaulių r.) užrašytoje labai paplitusio tipo mitologinėje sakmėje:

Kartą mūsų kaimynas važiavo iš Kuršėnų ir vežė tuščias alaus statines. Jau temo, o jam dar reikėjo pravažiuoti didelis miškas. Bevažiuojant mišku, iš kažkur atsirado pasipuošęs ponaitis ir prašė pavėžinti. Jis sutiko. Kai tik ponaitis įlipo į vežimą, žmogus suragino arklius, bet arkliai nė iš vietos, nepatraukia vežimo. Supykęs žmogus sukirto arkliams botagu ir sušuko: „Galgi šimts velnių čia yra!“ Ponaitis, sėdėjęs vežime, susijuokė ir atsakė: „Užteks ir vieno.“ Sulig tais žodžiais arkliai pradėjo vežti vežimą. Žmogus, žvilgtelėjęs į ponaitį, iš išgąščio nusmuko nuo sėdynės, pamatęs, kad iš ponaičio skrybėlės kyšo ragiukai, o vietoj batų – arklio kanopos.⁴⁶

Tokį apibendrintą stabdymą bei sąstingį įkūnija ir Johano Volfgango Gėtės „Fausto“ Mefistofelis. Tuo mus patikina Mirčia Eliadė: „Sulig Gėtės samprata, Mefistofelis – tai neigimo, prieštaravimo dvasia, visų pirma s t a b d a n t i g y v e n i m o t ě k m ė ir niekam neleidžianti išsipildyti. Mefistofelio veikla nukreipta ne prieš Dievą, bet prieš Gyvenimą. Mefistofelis – tai ‘kliūčių ir abejonių tėvas’ (*der Vater... alle Hindernisse*, eil. 6204). Mefistofelis prašo, kad Faustas s u s t o t ū. *Verweile doch! ‘S u s t o k!’* – štai Mefistofelio esmę išreiškianti formulė. Mefistofelis žino, kad vos tik Faustas sustos, jo prarastoji siela atiteks jam. Tačiau stabdymas neneigia Kūrėjo – jis neigia Gyvenimą. Mefistofelis stoja ne prieš patį Dievą, o prieš jo kūrinio esmę – Gyvybę. Vietoj judėjimo ir Gyvybės jis stengiasi įpiršti sąstingį, nejudamybę, mirtį. Nes visa, kas nebesikeičia, nebeatsimaino, – suyra ir pražūva. Ši ‘mirtis gyvenime’ gali būti suprantama kaip dvasinis sterilumas, šiaip jau – tikras prakeikimas. Žmogus, leidęs savo sielos gelmėje nudžiūti Gyvybės šaknims, kaip tik ir patenka neigimo dvasios valdžion. Gėtė primygtinai pabrėžia, jog nusikaltimas Gyvybei ir yra nusikaltimas išganymui.⁴⁷

M. Eliadėi iš esmės pritaria Jadvyga Bajarūnienė: „Ieškoti, siekti, nenurimti – toks yra Fausto devizas. Faustas mano, jog dvasios ir kūno

s t a g n a c i j a <...> reikštų jo pralaimėjimą, o tuomet velnias galės pasiimti jo sielą.“⁴⁸ Priminime visą Fausto įžadą (eil. 1677–1680):

Jeį mano lūpos kada nors ištartų:
„Sustok, akimirka žavi!“ –
Gali sukaustyt grandine iš karto,
Ir ką tik nori, tą daryt su manimi.⁴⁹

Blezas Paskalis yra pasakęs („Mintys“ 129): „Mūsų prigimčiai būdingas judėjimas. Visiškas sustojimas yra mirtis.“⁵⁰ Mefistofelis tad yra kaip tik tasai, kuris, Platono žodžiais tariant, „trukdo ir sulauko būtybes nuo tėkmės“ ir šitaip pražudo. Tiesiog pats įkūnytas sąstingis.

Gal verta pridurti, kad ir Mefistofeliui sielą pardavusio Fausto vardas, nors regimai sutampa su lotynišku asmenvardžiu *Faustus* ir būdvardžiu *faustus* ‘palankus, laimingas (ženklas, palinkėjimas)’, tuo pat metu norom nenorom suskamba su vokiečių kalbos daiktavardžiu *Faust* ‘kumštis’, taigi – sugniaužta sauja, gniaužtas, *sutvėrimas*⁵¹. Tarp lotyniškosios ir vokiškosios sampratos – vėlgi esmiškai ta pati gyvenimo ir mirties priešprieša, įtampa, tas pats iššūkis.

NELIETUVIŠKŲ ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Eliadė, Mirčia = Mircea Eliade
Franc, Marija Luiza, fon = Marie-Louise von Franz
Fuchsas, Heinrichas = Heinrich Fuchs
Gėtė, Johanas Volfgangas = Johann Wolfgang Goethe
Kirkoras, Adomas = Adam Kirkor
Paskalis, Blezas = Blaise Pascal
Platonas = Πλάτων, lo. Plato
Plutarchas = Πλούταρχος, lo. Plūtarchus
Sokratas = Σωκράτης, lo. Sōcratēs
Sudzukis, Daizecas Teitaras = ang. Daisetz Teytaro Suzuki
Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров

LITERATŪRA

AM = *The Ancient Mysteries, a Sourcebook: Sacred Texts of the Mystery Religions of the Ancient Mediterranean World*. Edited by Marvin W. Meyer. San Francisco etc.: Harper & Row, 1987.
AnIT = *Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas: Izlase*. Sastādītāja Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1991.

45 KslPS: 80.

46 VILD: 69–70.

47 Eliadė 1969: 79. „Faustas“ lietuviškai cituotas pagal Goethe 2003: lxxv (= 75).

48 Faustas 2006: 22.

49 Goethe 1999: xcvi (= 97).

50 Pascal 1997: 49.

51 Apie *sutvėrimo* ranka sampratą žr. Razauskas 2001: 39–41.

- Balys 2002 = Jonas Balys. *Raštai*, III. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- Baranauskas 1970 = Antanas Baranauskas. *Raštai*, I. Vilnius: Vaga, 1970.
- BDS = *Krišjāna Barona Dainu skapis*: <<http://www.dainuskapis.lv>>.
- Binkis 1999 = Kazys Binkis. *Raštai*, I: *Poezija*. Vilnius: Pradai, 1999.
- BRMŠ IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, IV: *XVIII amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- BsLP II = *Lietuviškos pasakos*, II. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Vaga, 2003.
- Buračas 1996 = Balys Buračas. *Pasakojimai ir padavimai*. Sudarė Albinas Degutis, Vidmantas Jankauskas. Vilnius: Mintis, 1996.
- EBD = *The Ancient Egyptian Book of the Dead*. Translated by Raymond O. Faulkner. London: British Museum Press, 1993.
- Eliade 1969 = Mircea Eliade. *The Two and the One*. New York and Evanston: Harper Torchbooks, 1969.
- Eliade 1977 = Mircea Eliade. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco–New York–etc.: Harper & Row, 1977.
- EMK = *Egipto mirusiųjų knyga*. Vertimas į lietuvių kalbą, įžanga ir priedas Algio Uždavinio. Kaunas: Ramduva, 2003.
- Faustas 2006 = *Daktaro Johano Fausto, garsiojo burtininko ir juodojo mago, istorija*. Vertė Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
- Franz 1970 = Marie-Louise von Franz. *The Problem of the Puer Aeternus*. New York: Spring Publications, 1970 (kiekvieno skyriaus puslapiai sunumeruoti nuo 1, todėl cituojant nurodoma skyrius ir puslapis).
- Franz 1995 = Marie-Louise von Franz. *Shadow and Evil in Fairy Tales*. Boston & London: Shambhala, 1995.
- Franz 2001 = Marie-Louise von Franz. Blogis pasakose, ir kaip jį galima įveikti. *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 4.
- Franz 2002 = Marie-Louise von Franz. *Animus and Anima in Fairy Tales*. Toronto: Inner City Books, 2002.
- Gervėčiai 1989 = *Gervėčiai*. Redaktorių kolegijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1989.
- Goethe 1999 = Johann Wolfgang Goethe. *Faustas*. Iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas. Vilnius: Tyto alba, 1999.
- Goethe 2003 = Johann Wolfgang Goethe. *Faustas: Tragedijos antra dalis*. Iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
- Kardelis 1998 = Naglis Kardelis. Įsiklausant į transcendencijos tylą: Pasvarstymai apie filosofijos gyvastį Arvydo Šliogerio „Transcendencijos tylos“ paraštėse. *Naujoji Romuva*, 1998, Nr. 1.
- Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.
- Kluge 1999 = Friedrich Kluge. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23., erweiterte Auflage bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin–New York, 1999.
- KrbŽA = *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai*. Parengė Bronislava Kerbelytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.
- KslPS = *Pamarių sakmės*. Sudarytoja Dalia Kisieliūnaitė. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.
- Laurinkienė 1990 = Nijolė Laurinkienė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Laurinkienė 1996 = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- LDdz = *Latvju Dievadziemas*. Ieraudzijis un sakārtotjjs Brastjnu Ernests. Latvju dievturu sadraudze, 11980.
- LM III = *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius ir Gintaras Beresnevičius, III. Vilnius: Mintis, 2004.
- LKŽ XVII = *Lietuvių kalbos žodynas*, XVII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LoLKŽ = Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- LTs IV = *Lietuvių tautosaka*, IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*. Medžiagą paruošė: L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. Vilnius: Mintis, 1967.
- Pascal 1997 = Blaise Pascal. *Mintys*. Iš prancūzų k. vertė Anicetas Tamošaitis SJ. Vilnius: Aidai, 1997.
- Pfeifer 2004 = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.
- Platonas 1996 = Platonas. *Kratilas*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mantas Adomėnas. Vilnius: Aidai, 1996.
- Razauskas 2001 = Dainius Razauskas. Dar kartą apie *sutvėrimą*: Papildoma „kūrybinės“ žodžio reikšmės argumentacija. *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1.
- Razauskas 2006 = Dainius Razauskas. Sustabarėjusi sąmonė: „Dvasinės stabmeldystės“ samprata (sekant lietuvių žodžio *stabas* vidinėmis sąsajomis). *Kultūrologija*, t. 14: *Rytai–Vakarai: Komparatyvistinės studijos*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006.
- Razauskas 2009 = Dainius Razauskas. „Pasaulio sutvėrimo“ vaizdiniai – konceptualaus mąstymo mitinis pamatas. *Religija ir kultūra*, 2008, t. 5 (1). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
- Razauskas 2014 = Dainius Razauskas. Lietuviškoji laimės samprata. *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 3.
- Razauskas 2022a = Dainius Razauskas. *Ledokas*: „Ledinė širdis“ dvasinėje tradicijoje. *Būdas*, 2022, Nr. 1.
- Razauskas 2022b = Dainius Razauskas. Laisvės atžvilgiai: *pa(-si)leisti* ir *at(si)leisti*. *Būdas*, 2022, Nr. 2.
- Razauskas 2022c = Dainius Razauskas. Be pagrindo, be atmosferos: Dvasiniai *su-tvėrimo* ir *iš-tvėrimo* kontekstai. *Būdas*, 2022, Nr. 3.
- Razauskas 2022d = Dainius Razauskas. *Stabas*: žodžio kilmė ir prasmės atmainos. *Būdas*, 2022, Nr. 4.
- Razauskas 2022e = Dainius Razauskas. *Stabo* akmuo ir akmuo *stabas*. *Būdas*, 2022, Nr. 5.
- Razauskas 2022f = Dainius Razauskas. Idėjos, idealai ir ideologijos. *Naujoji Romuva*, 2022, Nr. 2.
- Razauskas 2022g = Dainius Razauskas. Ideologija ir stabmeldystė. *Religija ir kultūra*, 2022 (2019), t. 25–26.
- Razauskas 2023 = Dainius Razauskas. Stovintis vanduo – velnio. Spaudoje.
- SkardžiusRR II, IV = Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai*, II: *Bendrinės kalbos dalykai*; IV: *Moksliniai straipsniai ir studijos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, 1998.
- Suzuki 1972 = Daisetz Teytaro Suzuki. *Living by Zen*. Edited by Christmas Humphreys. London: Rider & Company, 1972.

- SVīt = *Sidra* Vītols: *Tautas dziesmu krājums*. Sastādījuši Dr. phil. J. A. Jansons un N. Kalniņš. Rīga: K. Rasiņa apgāds, 1943.
- Šerpytė 2007 = Rita Šerpytė. „Tikėti, kad tiki“: Nuo Dostojevskio Stavrogino iki Gianni Vattimo. *Religija ir kultūra*, 2006, t. 3. Vilnius.: Vilniaus universitetas, 2007.
- UKP = *Utenos krašto padavimai*. Parengė Leonora Buičėnienė, konsultavo Bronislava Kerbelytė. Utena: Leido Leonora Buičėnienė, 1996.
- Vaitkevičienė, Vaitkevičius 1996 = Daiva Vaitkevičienė, Vyktintas Vaitkevičius. Naujojo Daugėlišio padavimai. *Tautosakos darbai*, V (XII). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- Valentas 2012 = Skirmantas Valentas. *Kalbos stigmatos poezijoje: (prō)nomen*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.
- WHLEW II = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde*. 3., nebearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1954.
- VIEMD = *Ežeras and milžino delno: Lietuvių liaudies padavimai*. Parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 1995.
- VILD = *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės*. Paruošė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1979.
- VtLU = *Lietuvių užkalbėjimai: gydyto formules*. Parengė Daiva Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- Габышева 2003 = Луиза Львовна Габышева. *Слово в контексте мифопоэтической картины мира (на материале языка и культуры якутов)*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2003.
- ГТ = *Гермес Трисмегист и герметическая традиция Востока и Запада*. Составление, комментарии, переводы К. Богутского. Киев: Ирис–Москва: Алетейа, 2001.
- ДальПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).
- Иванов, Топоров 1970a = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. К семиотическому анализу мифа и ритуала (на белорусском материале). // *Sign, Language, Culture*. Eds. A. J. Greimas, R. Jacobson et al. The Hague–Paris: Mouton, 1970.
- Киркор 1858 = Адам Киркор. Этнографический взгляд на Виленскую губернию. // *Этнографический сборник, издаваемый императорским русским географическим обществом*, III. Санктпетербург, 1858.
- ЛП = *Легенды і паданні*. Складальнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.
- Матъе 1996 = Милица Эдвиновна Матъе. *Избранные труды по мифологии и идеологии Древнего Египта*. Москва: Восточная литература, 1996.
- Пизани 1956 = Витторе Пизани. *Этимология: история–проблемы–метод*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1956.
- Сумцов 1996 = Николай Федорович Сумцов. *Символика славянских обрядов: Избранные труды*. Москва: Восточная литература, 1996.
- Топоров 1986 = Владимир Николаевич Топоров. К реконструкции одного цикла архаичных мифопоэтических представлений в свете „Latvju dainas“ (К 150-летию со дня рождения Кр. Барона). // *Балто-славянские исследования 1984*. Москва: Наука, 1986.
- Топоров 1998a = Владимир Николаевич Топоров. *Предистория литературы у славян: опыт реконструкции (Введение к курсу истории славянских литератур)*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 1998.
- Топоров 1998b = Владимир Николаевич Топоров. Мифопоэтический образ бобра в балтийско-славянской перспективе: генетическое, ареальное и типологическое. // *Балто-славянские исследования 1997*. Москва: Индрик, 1998.
- ФсЭСРЯ III = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, III. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.

THE DAMMED-UP FLOW: SPIRITUAL MEANING OF A MYTHICAL IMAGE

Dainius RAZAUSKAS

A series of articles have already been published by the author on the notion of cosmogony as coagulation, Solidifying, hardening (implied by the Lithuanian term for cosmogony – *su-tvėrimas*) and, *vice versa*, on the notion of freedom as thawing, melting, and free flow. There are quite many situations characterised by solidifying and hardening, indeed, which may have a negative value as stagnation and stiffness. It should be remembered here that *stagnation* as such ultimately derives from the Latin *stagnare*, “to stop flowing, to dam” and *stagnum*, “standing water, dam, pond”. If we recall, then, that main “dammer” (or “banker”, as it were) in mythology is the Devil, in Baltic mythology Lith. *Velnias*, Latv. *Velns*, will find the mythological ground for the concept of stagnation. Accordingly, after M. Eliade, “In Goethe’s conception, Mephistopheles is the spirit who denies, protests and above all, *halts* the flux of life.... Mephistopheles is ‘the father of all hindrance’ (*der Vater... aller Hindernisse*, Faust, v. 6209). What Mephistopheles asks of Faust to do is to *stop*. *Verweile doch!* is the essential Mephistophelian formula. Mephistopheles knows that the moment Faust stops he will have lost his soul.”⁵² The problem of stagnation is quite relevant in contemporary psychology (“So boredom is a symptom of life being dammed up,” according to M.-L. von Franz⁵³) and in philosophy has been traced down to Plato (cf. *Cratiles*, 416-417). Finally, in Ancient Egypt the deceased had to confess at the posthumous court: “I have not built a dam on flowing water” (after Raymond O. Faulkner’s translation⁵⁴). All this once more reveals the fundamental interconnectedness of mythology, religion, literature, psychology, and philosophy based on the same underlying set of traditional images.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius
dainius.razauskas@lnkc.lt

52 Eliade 1969: 79.

53 Franz 1970: III.18.

54 EBD: 31.